

Daniel Koteluk

Uwarunkowania lokalowe Osiedlowej Biblioteki Publicznej w Czerwieńsku w powiecie zielonogórskim w latach 1957-1968

Wprowadzenie

W prezentowanym artykule przedstawiono perypetie lokalowe księżnicy w Czerwieńsku w powiecie zielonogórskim w latach 50. i 60. XX wieku. Obszerne wstęp należy traktować jako wdrożenie do tematyki związanej z poruszaną problematyką badawczą. Tekst ten ujęto w ramy chronologiczno-problemowe ze szczególnym uwzględnieniem metody opisowej oraz porównawczej. W publikacji zachowano oryginalną pisownię cytowanych źródeł. Odzwierciedla to bowiem nie tylko swoisty koloryt omawianego okresu, ale też wizerunek lokalnej administracji partyjno-państwowej, decydującej o losach biblioteki w Czerwieńsku.

W pierwszych latach powojennych biblioteki małomiasteczkowe oraz gminne nierzadko były jedynymi placówkami kulturalno-oświatowymi w lokalnych społecznościach¹. Ich możliwości funkcjonowania uległy ograniczeniu, ponieważ proces odbudowy, organizacji bądź działalności tych instytucji był utrudniony z powodu znikomych środków finansowych przeznaczanych na potrzeby bibliotekarstwa, zarówno przez samorządy terytorialne, jak i państwo². Mimo że książka była niezastąpiona w toku nauczania oraz uczenia się, a także

¹ G. Chmielewski, *Biblioteki publiczne Ziemi Lubuskiej w latach 1946-1966*, „Bibliotekarz Lubuski” 1966, nr 1-2, s. 11.

² D. Jarosz, *Dni Oświaty, Książki i Prasy w systemie propagandy kulturalnej władz Polski Ludowej 1946-1956*, „Polska 1944/1945-1989. Studia i Materiały” t. 10, 2011, s. 47; P. Lechowski, *Problemy i organizacja powszechnego bibliotekarstwa publicznego w Polsce w latach 1945-1951*, „Roczniki Biblioteczne” t. 55, 2011, s. 101, 106.

stanowiła źródło rozrywki i zaspokajania potrzeb w wielu miejscowościach, w tym w Czerwieńsku w powiecie zielonogórskim, pozbawionym większych atrakcji, to jednak, identycznie jak w innych regionach kraju, urzędnicy nie kwapili się do rozwiązania problemów dotyczących interesujących nas instytucji. W samej Zielonej Górze zarząd miejski do 1947 roku zwlekał z utworzeniem biblioteki publicznej³. Podobnie było w osadzie Czerwieńsk, gdzie księżnicę powołano dopiero 20 stycznia 1949 roku⁴.

Rok później, po zniesieniu samorządu lokalnego, jego uprawnienia w stosunku do bibliotek powiatowych oraz gminnych przejęły rady narodowe, będące terenowymi organami ówczesnej władzy. Oznaczało to w rzeczywistości likwidację księżnic samorządowych i przejęcie ich przez państwo⁵. Co gorsza, wzorowane na systemie radzieckim wymienione rady narodowe, choć wybierane pod dyktando partii komunistycznej w powszechnych wyborach na poziomie gmin, powiatów, dzielnic, miast, województw, jak również wyposażone formalnie w funkcję uchwałodawcze oraz kontrolne, to jednak były one organami fasadowymi. Ich zadania *de facto* spełniały prezydya, mające własny aparat administracyjny. Wyznaczony na podstawie nomenklatury Biura Politycznego Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) przewodniczący Wojewódzkiej Rady Narodowej sprawował urząd wojewody, tj. zwierzchnika administracji terenowej. W zbliżonym trybie obsadzano stanowiska przewodniczących rad narodowych miast (dawniej prezydentów), powiatów (w miejsce dotychczasowych starostów), gmin (byłych wójtów). W rzeczywistości kompetencje przewodniczących rad i podlegającego im personelu były nieznaczące w obliczu centralistycznego modelu administracji, a także jej faktycznej podległości poszczególnym centralnym lub lokalnym instancjom PZPR⁶.

³ G. Chmielewski, *Książka w latach pionierskich*, „Pionierzy” 1996, nr 1, s. 13; J. Kołodziejska, *Publiczne biblioteki samorządowe w okresie międzywojennym*, Warszawa 1967, s. 156.

⁴ D. Koteluk, *Biblioteka w osadzie wiejskiej Czerwieńsk w województwie zielonogórskim od 1949 do 1956 roku*, „Studia Zachodnie” t. 20, 2018, s. 145.

⁵ P. Lechowski, op. cit., s. 108.

⁶ A. Friszke, *Polska. Losy państwa i narodu 1939-1989*, Warszawa 2003, s. 177; J. Kochanowski, *Rewolucja międzypaździernikowa. Polska 1956-1957*, Kraków

Niewiele się zmieniło w kwestii realizacji programu gospodarczego partii z chwilą zainicjowania w 1954 roku kolejnej reformy administracyjnej, w następstwie której zniesiono gminy, tworząc w ich miejsce gromady. Nadal bowiem, identycznie jak w wypadku zlikwidowanych rad gminnych, ich gromadzkie odpowiedniki, także w osadzie wiejskiej Czerwieńsk, miały odegrać kluczową rolę w zakresie rozwijania spółdzielczości produkcyjnej oraz popularyzacji mniej lub bardziej rzeczywistych osiągnięć ekonomicznych poszczególnych gospodarstw zespołowych⁷. W ferworze bieżących zadań gospodarczych traciły na znaczeniu sprawy związane z miejscową księżnicą. Były one lekceważone przez miejscowych urzędników, czego wyrazem było notoryczne gubienie przez nich rachunków związanych z bieżącą działalnością tej instancji, które przedstawiali im do uregulowania poszczególni jej pracownicy. Nierzadko popularne wśród nich, podobnie jak w innych regionach kraju, było stanowisko, że „biblioteka to jest prawdziwa kula u nogi rady narodowej”⁸. W celu ukrócenia zaistniałego rozgardiaszu, pełniąca od 1 lipca 1955 roku obowiązki kierownicze w Powiatowej Bibliotece Publicznej (PBP) w Zielonej Górze, członkini PZPR – Tatiana Girdwojn⁹ poleciła 30 sierpnia podwładnym, również w Czerwieńsku, „zaprowadzić książkę, w której w Prez. Grn. mają kwitować odbiór rachunków”¹⁰. Taka jej postawa nie dziwi, ponieważ urzędnicy partyjno-państwowi w latach 50.

2017, s. 134; J. Turowski, *Socjologia wsi i rolnictwa*, Lublin 1995, s. 200-201.

⁷ S. Kiermaszek, *Przeobrażenia społeczno-administracyjne na wsi województwa katowickiego w Polsce Ludowej*, Katowice 1976, s. 17-19; D. Koteluk, *Od osady wiejskiej do osiedla miejskiego. Czerwieńsk w powiecie zielonogórskim w latach 1945-1956*, [w:] *Burmistrz, landrat, wojewoda. Przemiany administracyjne na Środkowym Nadodrzu od średniowiecza aż do czasów współczesnych*, red. P. Bartkowiak, D. Kotlarek, J. Kuczer, Zielona Góra 2011, s. 107-108.

⁸ K. Trypałuk, *Były różne dni*, [w:] *Z dziejów bibliotek, nauki i kultury Ziemi Mieleckiej*, oprac. W. Witek, Mielec 1974, s. 76; D. Koteluk, „*Papierowa propaganda*” w bibliotece w osadzie wiejskiej Czerwieńsk w powiecie zielonogórskim od 1949 do 1956 roku, Zielona Góra 2016, s. 42.

⁹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu, sygn. IPN Po 825/90740, Akta paszportowe Girdwojn, zd. Klimaszewicz Tatiana, imię ojca: Stefan, data urodzenia: 15.08.1912 r., Podanie-kwestionariusz, Zielona Góra, 8 maja 1986 r., k. 3; D. Kotlarek, *Biblioteka jak chleb powszedni... Z kart historii biblioteki w Plotach*, „Bibliotekarz Lubuski” t. 19, 2014, nr 2 (38), s. 55.

¹⁰ D. Koteluk, „*Papierowa propaganda*”..., s. 42.

i 60. XX wieku czasem okazywali wręcz niechęć wobec spraw bibliotecznych, które traktowali jako dodatkowy obowiązek¹¹. Ba, nadal żywili przekonanie, że zorganizowanie ksiąźnicy to sprawa prosta, gdyż trzeba kupić trochę publikacji, postarać się o szafkę oraz zaangażować pracownika do wypożyczania książek¹². Następnie tracili zainteresowanie losem tych placówek, ponieważ sam fakt ich utworzenia postrzegali jako maksimum swych powinności¹³. To wyjaśnia, dlaczego w województwie zielonogórskim jeszcze w 1978 roku odnotowano 65 bibliotek na wsi oraz 20 w miastach, w których pracownicy i czytelnicy egzystowali w warunkach zagrażających bezpieczeństwu i higienie pracy¹⁴. Wśród nich prawdopodobnie była ksiąźnica gromadzka w Nowej Jabłonnie w powiecie szprotawskim, którą do lutego 1968 roku „już siedem razy przenoszono do innych, coraz to gorszych pomieszczeń”¹⁵. Nie inaczej zachowywali się urzędnicy powiatu zielonogórskiego, których rok później posądzono wręcz o to, że „dążą do likwidacji Biblioteki w Płotach”, położonej w bliskim sąsiedztwie Czerwieńska¹⁶. Z podobną obojętnością, tyle że ze strony samego dyrektora Wydziału Kultury Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze, spotkał się w 1961 roku dyrektor Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej (WiMBP) Grzegorz Chmielewski, który po przyblizeniu, jak to ujął, żalostnej sytuacji lokalowej

¹¹ A. Chamera-Nowak, *Biblioteki i bibliotekarze partyjni w województwie warszawskim w latach 1949-1954 w świetle dokumentów Komitetu Centralnego PPR oraz Warszawskiego Komitetu Wojewódzkiego PZPR*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” t. 10, 2016, s. 291.

¹² G. Chmielewski, *Realizacja dekretu na Ziemiach Odzyskanych*, [w:] *Półwiecze Dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi*, red. L. Biliński, Warszawa 1996, przyp. 13 na s. 78.

¹³ C. Wawrzyniak, *Publiczne biblioteki powszechne na Śląsku Opolskim 1945-1965*, Wrocław-Warszawa 1974, s. 78.

¹⁴ L. Dzieżyc, *Ekonomiczne podstawy działalności bibliotek publicznych województwa zielonogórskiego (1945-1970)*, „Rocznik Lubuski” t. 10, 1978, s. 275.

¹⁵ C. Kałużny, *Trzy rzeczy niezbędne*, „Wiatraki” 1968, nr 4, s. 1.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Zielonej Górze [dalej: APZG], sygn. 65, Zespół Akt Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida w Zielonej Górze [dalej: WiMBPZG], Informacje o działalności bibliotek publicznych województwa zielonogórskiego za lata 1946-1980, 1982, Analiza stanu bibliotek publicznych woj. zielonogórskiego i program ich rozwoju w świetle uchwał V Plenum PZPR w Zielonej Górze, k. 163.

podległej mu księżnicy usłyszał, że w obliczu braku możliwości pomieszczenia zgromadzonych woluminów powinien przekazać je bibliotekom powiatowym¹⁷. Pomysły takie odżywały nawet w trakcie projektowanej budowy nowej siedziby tej placówki, zlokalizowanej jeszcze przy ulicy Jedności Robotniczej, gdyż w 1968 roku, podczas konferencji Komitetu Miasta i Powiatu PZPR w Zielonej Górze, na popularności zyskiwały wnioski, aby „przenieść rodzinę zajmującą pomieszczenia obok biblioteki i przekazać je powiększając pomieszczenia biblioteki”¹⁸.

Niuanse lokalowe księżnicy w Czerwieńsku

A jak rzecz się miała z biblioteką w Czerwieńsku? Trzeba wspomnieć, że z dniem 1 stycznia 1957 roku wspomniana osada wiejska przekształcona została w osiedle miejskie¹⁹. Lokalne władze już w 1955 roku w jednym z pism wystosowanym do zwierzchników kolejny raz ujawniły małomiasteczkowe aspiracje, domagając się przemianowania tej gromady w ośrodek miejski lub ewentualnie w osiedle. Argumentowały, że miejscowość ta:

¹⁷ G. Chmielewski, *Jak budowano norwidowską bibliotekę. Ze wspomnień dra Grzegorza Chmielewskiego, dyrektora zielonogórskiej WiMBP im. C. Norwida w latach 1960-1991*, „Pionierzy” 2003, nr 3, s. 14; D. Kotlarek, *Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze w latach 1947-2016*, „Studia Zielonogórskie” t. 21, 2016, s. 65.

¹⁸ Cyt. za: D. Kotlarek, *Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze w latach 1947-2016*, Zielona Góra 2017, s. 27.

¹⁹ R. Polus, *Zmiany w podziale terytorialnym województwa zielonogórskiego od 1950 do 1977 roku*, „Rocznik Lubuski” t. 11, 1981, cz. 2, s. 202; Osiedla, jako nowe jednostki podziału stopnia gromadzkiego, wprowadzone zostały w kraju w 1955 roku. 13 lutego 1958 roku odbyło się kolejne ślubowanie osób reprezentujących Osiedlową Radę Narodową w Czerwieńsku. Tekst ten brzmiał następująco: „Ślubuję uroczystie jako radny Osiedlowej Rady Narodowej pracować dla dobra narodu polskiego i pogłębiać jego jedność, przyczyniać się do umocnienia więzi władzy państwowej z ludem pracującym, troszczyć się o jego sprawy, nie szczędzić swoich sił dla wykonania zadań rady narodowej” (APZG, sygn. 4, Prezydium Rady Narodowej Osiedla Czerwieńsk [PRNOCz], Protokoły z sesji Rady Narodowej Osiedla Czerwieńsk, 13.01-30.12.1958, nr I-XI, Ślubowanie Radnych Osiedlowej Rady Narodowej w Czerwieńsku na sesji dnia 13 lutego 1958 r., k. 19; A. Trzadel, *Zmiany podziału administracyjnego Ziemi Lubuskiej*, [w:] *Pierwsze lata Ziemi Lubuskiej w Polsce Ludowej. Materiały sesji naukowej poświęconej XX-leciu wyzwolenia Ziemi Lubuskiej*, red. J. Wąsicki, Poznań 1967, s. 156).

„w swej ogromnej większości ma charakter, wygląd i położenie miejskie, posiadając przeszło 90% ludności nierolniczej. I tak na ogólną ilość mieszkańców 1841 jest zaledwie 6-eść rodzin, które posiadają ponad 3,00 ha ziemi. Z powodu tego, że społeczeństwo Czerwieńska obecnie jako mieszkańcy gromady są pokrzywdzeni pod względem warunków socjalno-bytowych, zaopatrzenia, remontu mieszkań których obecny stan jest bardzo niepokojący i wymaga natychmiastowych poczynań konserwacyjnych itp.”²⁰.

Początkowo starania te były nieskuteczne, ponieważ urzędnicy szczebla wojewódzkiego i ministerialnego:

„a jakże przyjechali śliczną «Warszawą» oglądali Czerwieńsk wzdłuż i wszerek wspólnie z przewodniczącym Gromadzkiej Rady, po oględzinach klarowali, że miejscowość nasza najwięcej z terenu całego województwa kwalifikuje się na osiedle a nawet miasteczko, oświadczyli, że nasze wnioski w tej sprawie to sprawy słuszne i że należy je w całej rozciągłości poprzeć, orzekli, że Rada nasza otrzyma konkretną odpowiedź w tej sprawie no i jak wsiedli w limuzynę tak ich do tej pory nie widać ani też ani słychu ani cudu z odpowiedzią”²¹.

Przedstawione zabiegi spotykały się z obojętnością zwierzchników. Stan ten uległ zmianie dopiero w konsekwencji wydarzeń październikowych w 1956 roku, w efekcie których PZPR pod kierownictwem Władysława Gomułki odstąpiła z przyczyn taktycznych od kolektywizacji wsi. Mając na uwadze uspokojenie radykalizującej się ludności, zdecydowano również o spełnieniu jej niektó-

²⁰ APZG, sygn. 1, Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku [dalej: PGRNCz], Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku II, 20.12.1954-30.11.1955 r., nr I-XI, Za sesje Rady Gromadzkiej Mieczysław Skórzewski przewodniczący Grom. Rady Narodowej do Kancelarii Rady Państwa PRL w Warszawie przez PRN Zielona Góra i przez WRN Zielona Góra, Czerwieńsk, dnia 8 czerwca 1955 r., b.p.

²¹ APZG, sygn. 2, PGRNCz, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku II, 13.01.-21.11.1956 r., nr 1-10, Informacja Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej Czerwieńsk II z wykonania i realizacji wniosków skarg i zażaleń (wygłoszona 11 października 1956 roku), b.p.

rych postulatów ekonomicznych. W wypadku interesującej nas miejscowości wydano zgodę na przemianowanie jej statusu. Ponadto, jak dotąd bezkrytycznie wprowadzające w życie założenia programowe władz centralnych, miejscowe struktury partyjno-państwowe nie tylko odstąpiły od „uspółdzielczenia” Czerwieńska i okolicznych wsi, ale także poparły inicjowane przez mieszkańców przedsięwzięcia gospodarcze obliczone na odrodzenie się w osadzie, a następnie osiedlu miejskim, zniszczonego w poprzednich latach rzemiosła i handlu²².

Ścisłe związanie będącej przedmiotem naszych rozważań biblioteki ze strukturą organizacji administracji terenowej spowodowało, że kolejny raz uległa zmianie jej nazwa (świadcząca jednocześnie o zakresie działania księżnicy w ośrodku małomiasteczkowym poniżej powiatu), która brzmiała Osiedlowa Biblioteka Publiczna (OBP) i obowiązywała do 1969 roku (il. 1), kiedy to w związku z nadaniem praw miejskich, utraconych przez Czerwieńsk w 1945, przyjęła nazwę Miejska Biblioteka Publiczna²³. Zgodnie z zaleceniami z pierwszej połowy lat 50. XX wieku, od których z biegiem lat świat biblioteczarski odchodził, nawet małe placówki, takie m.in. jak ta instytucja, powinny mieć w dyspozycji lokal składający się z trzech podstawowych elementów, odpowiadających ich zasadniczym funkcjom, tj. magazyny (gromadzenie zbiorów), pracownie wewnętrzne (opracowywanie zbiorów), czytelnie oraz wypożyczalnie (udostępnianie zbiorów). Wymienione części składowe danego pomieszczenia bibliotecznego musiały być ze sobą powiązane, gdyż takie rozwiązanie gwarantowało właściwe funkcjonowanie poszczególnych instytucji kultury. Mając na uwadze zrealizowanie potrzeb bibliotecznych, układ ich winien spełniać poniższe zasady w postaci: niekrzyżujących się dróg książki, czytelników oraz pracowników; klauzury (zamknięcia) magazynów, czyli ich oddzielenia od czytelników, a także pracowni, z zachowaniem zresztą łatwej dostępności do nich; ekonomii sił (oszczędności) przez skrócenie w miarę możliwości ruchu wewnętrznego drogą stosownego rozmieszczenia, jak również wzajemnego powiązania wszystkich

²² D. Koteluk, *Od osady wiejskiej...*, s. 167-168.

²³ P. Bartkowiak, D. Kotlarek, *Czerwieńsk w latach 1957-1989*, [w:] *Czerwieńsk. Monografia miasta*, red. T. Nodzyński, Czerwieńsk-Zielona Góra 2014, s. 115; D. Koteluk, „*Papierowa propaganda*”..., s. 34; J. Maj, *Modele sieci bibliotek publicznych na wsi na tle struktury osadniczej*, Warszawa 1976, s. 51.

pomieszczeń²⁴. W 1957 roku w województwie zielonogórskim zaopatrzenie placówek kulturalnych w publikacje przekraczało 1 książkę na mieszkańca²⁵. Mimo to nadzorowane przez PZPR, w postaci chociażby członka partii, a zarazem przewodniczącego Prezydium Osiedlowej Rady Narodowej (ORN) w Czerwieńsku w latach 1957-1968 Mieczysława Skórzewskiego²⁶, miejscowe władze przez wiele lat raczej nie podzielały poglądu, że biblioteka jest podstawową instytucją kultury. Z pojęciem tym wiązało się zapewnienie jej trwałej odpowiedniej siedziby w myśl zasygnalizowanych wytycznych, bowiem dzięki temu miała ona możliwość, jako ośrodek małomiasteczkowy, oddziaływania na przebieg tutejszego życia oświatowego, kulturalnego, a także umysłowego. Tymczasem, identycznie jak księżnice w innych regionach kraju, przypominała jedynie wypożyczalnię ulokowaną w przygodnych i ciasnych pomieszczeniach w byłym ratuszu przy placu Bohaterów Stalingradu 25 (obecnie Rynek 25), stanowiącym również siedzibę jednocześnie rady, świetlicy oraz Domu Kultury²⁷. Czytelnym odzwierciedleniem takiej postawy miejscowych prominentów było zmniejszenie powierzchni, będącego początkowo prawdopodobnie w gestii Domu Kultury²⁸,

²⁴ R. Przelaskowski, *Organizacja bibliotek*, Warszawa 1953, s. 20; A. Mężyński, *Z dziejów bibliotek w Polsce. Od średniowiecza do 1989 roku*, Warszawa 2017, s. 72.

²⁵ J. Kołodziejaska, *Publiczne biblioteki samorządowe w okresie międzywojennym*, Warszawa 1967, s. 157.

²⁶ APZG, sygn. 3234, Zespół Akt Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zielonej Górze, Mieczysław Franciszek Skórzewski 1947-1978, Karta ewidencji członka PZPR, Zielona Góra, 16.12.1967 r., k. 34; *Uchwała VIII Plenum KC PZPR „O podstawowych kierunkach dalszego rozwoju działalności rad narodowych”*, [w:] *VIII Plenum KC PZPR. Przemówienie I Sekretarza KC PZPR Władysława Gomułki. Uchwała „O podstawowych kierunkach dalszego rozwoju działalności rad narodowych”*, dodatek do nr 22 tygodnika „Rada Narodowa”, Warszawa 1961, s. 44; D. Koteluk, *Zawodowa i polityczna „droga” Mieczysława Skórzewskiego*, „Czerwieńsk – U Nas” 2017, nr 12 (305), s. 5.

²⁷ P. Bartkowiak, D. Kotlarek, *Czerwieńsk w latach 1957-1989...*, s. 114, 116; S. Bożek, *Stan i perspektywy rozwoju bibliotek w województwie katowickim*, „Przegląd Biblioteczny” 1959, z. 1-2, s. 84-85; J. Gębicki, *Lifting czerwieńskiego ratusza*, „Czerwieńsk – U Nas” 2008, nr 8 (193), s. 9.

²⁸ APZG, sygn. 174, WiMBPZG, Wizytacje i ilustracje bibliotek województwa zielonogórskiego przez pracowników WiMBP w Zielonej Górze – sprawozdania i notatki służbowe 1959, Sprawozdanie z wyjazdu służbowego, instruktaż Czerwieńsk, 23.10.1959, k. 124; J. Szocki, *Biblioteki publiczne Dolnego Śląska w systemie oświaty i kultury (1945-1974)*, Wrocław 1981, s. 22.

zalecanego jej i położonego w centrum osiedla dwuizbowego lokalu, która w 1957 roku w świetle przybliżonych danych²⁹ wynosiła 53 m². W pierwszym, jak to określono, ciemnym oraz małym, pokoju mieścił się magazyn i wypożyczalnia. Drugi zaś, większy, teoretycznie stanowił czytelnię. W rzeczywistości spełniał „jednocześnie rolę świetlicy (znajdują się gry świetlicowe), przez którą przechodzi się do wypożyczalni, co uniemożliwia kontrolę ilości odwiedzin”³⁰. Co gorsza, w 1961 roku powierzchnia użytkowa zlokalizowanej na parterze po lewej stronie od głównego wejścia do gmachu ORN placówki³¹ zmniejszyła się do zaledwie 12,5 m². Jej czytelnia (szacowana na 40 m²) posłużyła tym razem, zdaniem kierownika Zenona Ussa:

„[...] jako Sala zebrań Osiedlowej Rady Narodowej wobec tego Biblioteka nie może korzystać z danego pomieszczenia samodzielnie, oraz zabroniono czyt[elnikom]. Prezydium nie zgadza się na prowadzenie żadnych imprez z czytelniem”³².

Dzięki temu posunięciu ksiąźnica nie spełniała ustawowych wymogów lokalowych, przewidzianych nawet dla jej wiejskich odpowiedników, które z chwilą organizacji w poszczególnych gromadach, liczących od 2 do 2,5 tys. mieszkańców, powinny były dysponować wynoszącą co najmniej 50 m² powierzchnią pomieszczenia³³. W osiedlu z kolei, po dokonanych zmianach, jej

²⁹ Zbiory Miejsko-Gminnej Biblioteki Publicznej w Czerwieńsku [dalej: MGBP Cz], symbol kancelaryjny 4250, Roczne sprawozdania z działalności biblioteki w Czerwieńsku i filii bibliotecznych dla GUS 1957-1984, Sprawozdanie z działalności Gromadzkiej biblioteki publicznej za rok 1957 w Czerwieńsku, b.p.

³⁰ APZG, sygn. 173, WiMBPZG, Wizytacje i ilustracje bibliotek województwa zielonogórskiego przez pracowników WiMBP w Zielonej Górze – sprawozdania i notatki służbowe 1958, Sprawozdanie z instruktarzu w GBP w Czerwieńsku i Starym Kisielnie 15-16.07.1958, k. 140.

³¹ Relacje złożone autorowi przez Mariana Goryczko 21.02.2017 i 10.08.2018 roku oraz Jolantę Grussy 29.08.2018 roku.

³² MGBP Cz, symbol kancelaryjny 4250, Roczne sprawozdania..., Sprawozdanie za rok 1961 z działalności Osiedlowej Biblioteki Publicznej [dalej: OBP] w Czerwieńsku, b.p.

³³ *Zarządzenie Nr 39 Ministra Kultury i Sztuki z dnia 4 kwietnia 1956 r. w sprawie zasad i trybu organizowania oraz otwierania gromadzkich bibliotek publicznych*, [w:] *Przepisy prawne dla bibliotek powszechnych według stanu w dn. 1 III 1965*, zebrał i oprac. T. Zarzębski, Warszawa 1965, s. 62.

metraż wynosił zamiast pożądaných przynajmniej 65 m² wspomniane 12,5 m², przy czym liczbę mieszkańców w 1961 roku określono tam na poziomie 2240 osób³⁴. Rok później w zachowanej dokumentacji odnotowano, że w księżnicy w Świdnicy, identycznie jak „w Czerwieńsku, po starym bibliotece nie ma czytelni”³⁵. W takiej sytuacji znalazła się również instytucja kulturalna w Zaborze, gdzie podobnie jak w interesującym nas przypadku były inne pomieszczenia umożliwiające odbycie poszczególnych urzędniczych zebrań:

„lecz trudno o tym przekonać przewodniczących tych Rad. Uważają, że w podległych im placówkach oni są pełnoprawnymi gospodarzami i mogą postępować wg własnego uznania”³⁶.

³⁴ *Wytyczne CZB z dnia 30 lipca 1955 r. w sprawie projektowania sieci miejskich bibliotek publicznych oraz wskaźniki dokumentacji budynków bibliotecznych, Załącznik 1: Proponowana wielkość pomieszczeń bibliotek*, [w:] *Wybór przepisów prawnych dotyczących publicznych bibliotek powszechnych*, wybór, układ i wstęp A. Jałosiński, Warszawa 1958, s. 65-66; *Czerwieńsk*, [w:] *Miasta polskie w tysiącleciu*, t. 2, red. M. Stuchniński, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 624.

³⁵ Archiwum Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze [dalej: AWiMBPZG], sygn. 1, Powiatowa Biblioteka Publiczna [dalej: PBP] w Zielonej Górze, Roczne i kwartalne plany pracy i sprawozdania opisowe i PBP 1955-1965, Sprawozdanie z działalności PBP w Zielonej Górze z siedzibą w Czerwieńsku, 12.10.1962 r., b.p.; Instruktor Barbara Michalska następująco opisała gromadzką placówkę w Świdnicy: „W dniu 7 lutego br. pojechałam z instruktorką PBP do GBP w Świdnicy. Biblioteka w dalszym ciągu mieści się w obskurnym, wilgotnym i brudnym pomieszczeniu jednoizbowym. Koniecznym byłoby, żeby biblioteka miała czytelnię, ponieważ dużo osób korzysta z gazet i czasopism. Osoby korzystające z gazet i czasopism w bibliotece czytają stojąc. Nie ma żadnej możliwości rozwijania pracy z czytelnikiem dorosłym i młodzieżą. Lokal przeznaczony na czytelnię oddano na klasę szkolną. Mimo starań bibliotekarza sprawa ta jest bez echa, kończąca się tylko na obietnicach ze strony Przew. Gromadzkiej Rady. Kiedy odbywają się sesje GRN i są omawiane sprawy kultury, nigdy nie jest proszony bibliotekarz” (APZG, sygn. 178, WiMBPZG, Wizyty i lustracje bibliotek województwa zielonogórskiego przez pracowników WiMBP w Zielonej Górze – sprawozdania i notatki służbowe 1963, Sprawozdanie z wyjazdu służbowego instruktorki Barbary Michalskiej do Czerwieńska i Świdnicy z 07.02.1963 r., k. 139).

³⁶ AWiMBPZG, sygn. 1, PBP, Roczne i kwartalne plany..., Sprawozdanie z działalności PBP w Zielonej Górze z siedzibą w Czerwieńsku za III kwartał 1964 r., b.p.

Potwierdza to chociażby zachowanie przewodniczącego Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Nietkowie, który zbył starania o poprawę warunków lokalowych miejscowej ksiąźnicy, gdyż podczas sesji poświęconej zagadnieniom dotyczącym kultury oraz oświaty „oświadczył, że dla niego najważniejsze są szkoły i o nie będzie się przede wszystkim troszczył”³⁷. Co ciekawe, postępowano w przedstawiony sposób, mimo że Włodzimierz Lenin zalecał, aby nawet najmniejsza ksiąźnica miała czytelnię, nawet gdyby jej wyposażenie miał stanowić jedynie stolik oraz kilka krzeseł³⁸.

Znamienne, że korzystanie z tego obiektu w Czerwieńsku uniemożliwiali też obradujący tam członkowie organu pomocniczego osiedlowej rady w postaci kontrolującej bibliotekę Komisji Kultury³⁹. Dla jej reprezentantów, do których przykładowo w 1958 roku należeli: Tadeusz Kopczyński (przewodniczący), Jan Lisowski (zastępca przewodniczącego), Jerzy Krupa (sekretarz) oraz członkowie Bogdan Jessa, Stefan Śledź, Marian Radwański i Stanisław Ostraszewski, prawdopodobnie nieznany był pogląd, popularyzowany na łamach ówczesnej prasy, o pobudzającym wpływie na rozwój czytelnictwa w małych miasteczkach jasnych, przestrzennych oraz dobrze ogrzanych takich salkach, w których można było wyeksponować reprezentatywne wydawnictwa bądź urządzić wystawkę lub konkurs⁴⁰. Za ten stan rzeczy odpowiadał także wspomniany przewodniczący, który ostatecznie w miejsce wzmiankowanych dwóch lokali

³⁷ Ibidem, Sprawozdanie z działalności PBP w Zielonej Górze z siedzibą w Czerwieńsku, 12.10.1962..., b.p.

³⁸ J. Podgóreczny, *Włodzimierz Iljicz Lenin wielkim miłośnikiem książki*, „Pomagamy sobie w pracy. Kwartalnik instrukcyjno-metodyczny” 1969, nr 4, s. 36.

³⁹ APZG, sygn. 17, PRNOCz, Komisja Oświaty, Kultury i Pomocy Społecznej 1965-1967, Protokół z posiedzenia Komisji ORN: Komisji Planu i Budżetu, Kom. Kul., Oświaty, Zdrowia i Pomocy Społ., Komisji Mandatowej, Kom. Gosp. Kom. Zaopatrzenia, Porządku i Bezp. Publicznego odbytego w dniu 15.11.1966 r. od godz. 10-tej w czytelni Biblioteki Publicznej w Czerwieńsku, k. 72; *Ustawa z dnia 25 stycznia 1958 r. o radach narodowych (wyciąg)*, [w:] *Przepisy prawne...*, s. 13.

⁴⁰ APZG, sygn. 4, PRNOCz, Protokoły z sesji Rady Narodowej Osiedla Czerwieńsk, 13.01-30.12.1958..., Protokół z sesji Rady Narodowej Osiedla Czerwieńsk odbytej w dniu 13 lutego 1958 r., k. 6; JOK, *Kilka liczb i jeden postulat w sprawie bibliotek*, „Polityka” 1960, nr 9, s. 2.

bibliotecznych polecił jej pracownikowi w 1963 roku zagospodarować mniejszy obiekt o powierzchni 25 m², gdzie pomieścić się mogło siedem regałów w wypadku wolnego dostępu do książek oraz dwa małe stoliki przeznaczone dla kącika czytelniczego⁴¹.

Takie krótkowzroczne postępowanie urzędników nie dziwi, ponieważ w momencie przejścia władzy przez Gomułkę w 1956 roku w województwie zielonogórskim notowano nieznaczące przejawy życia kulturalnego. Brak zrozumienia dla tego jakże ważnego aspektu ludzkiej aktywności z ich strony wynikał z faktu, że ziemie te dopiero w 1945 roku znalazły się w granicach państwa polskiego, nie miały więc żadnej tradycji w tym względzie. Co więcej, brakowało osób mogących wpłynąć w mniejszym lub większym stopniu na rozbudzenie aspiracji w tej kwestii wśród ludności. Przedstawiciele kultury i nauki z pozostałych regionów kraju decydowali się bowiem na osiedlenie zazwyczaj w dużych ośrodkach miejskich, a nie w Zielonej Górze bądź pobliskim Czerwieńsku, kierując się względami osobistymi związanymi z warunkami materialnymi w postaci możliwości otrzymania mieszkań, a także podjęcia intratnych prac zarobkowych⁴². Pozostawieni sami sobie mieszkańcy, tak samo jak niektórzy urzędnicy, zachowywali się przed omawianym okresem w sposób kolidujący z dorobkiem cywilizacyjnym ludzkości. Potwierdza to wyłaniający się w wyniku kontroli z 1952 roku następujący obraz miejscowej gospody:

⁴¹ AWiMBPZG, sygn. 1, PBP, Roczne i kwartalne plany..., Sprawozdanie z działalności PBP w Zielonej Górze z siedzibą w Czerwieńsku za I kwartał 1963 r., b.p.; Nie był to odosobniony przypadek w powiecie zielonogórskim, ponieważ chociażby w bibliotece w Raculi za zgodą miejscowych władz w tamtejszej czytelnii ulokowano wypożyczalnię sprzętu Koła Gospodyń. Natomiast w czytelnii księżnicy w Starym Kisielinie obradowali nie tylko gromadzcy urzędnicy, ale również przedstawiciele pozostałych lokalnych instytucji bądź organizacji (AWiMBPZG, sygn. 2, PBP, Roczne i kwartalne plany pracy oraz sprawozdania opisowe i statystyczne PBP, analizy pracy bibliotek publicznych w powiecie. Ocena działalności bibliotek publicznych w powiecie, 1966-1972, Sprawozdanie z działalności PBP w Zielonej Górze z siedzibą w Czerwieńsku za 1966 r., b.p.).

⁴² K. Kozłowski, *Kształtowanie się środowisk artystycznych w Szczecinie (1945-1959)*, Poznań-Szczecin 1983, s. 61, 65, 87; E. Staroń, *Polityka kulturalna w województwie zielonogórskim w okresie gomułkowskim (1956-1970)*, [w:] *Z dziejów Ziemi Lubuskiej po II wojnie światowej*, t. 1, red. C. Osękowski, Zielona Góra 2005, s. 184.

„Natomiast «żekomo pokoje gościnne» [pisownia oryginalna – DK], przedstawiają widok trudny do określenia na środku jednego z tych pokoi znaleziono 3 butelki z moczem śmierdzącym, jedno łóżko bez pokrycia z materacem kompletnie zdewastowanym, kiedy pokoje były ostatnio sprzątane i do jakiego celu obecnie służą tak komisja jak i kierownik gospody określić nie mogą. Podwórze gospody brudne śmietnik przepełniony, ustępy nie zabezpieczone wszędzie pełno papierów. [...] Ponadto klienci gospody w stanie niejednokrotnie podchmielonym korzystają z podwórka dla zabezpieczenia potrzeb fizjologicznych rzucają niedopałki papierosów co stwarza niebezpieczeństwo. Podwórze zaszczurzone”⁴³.

Nie inaczej rzecz się miała w przypadku sąsiadującego z piekarnią spółdzielzonego sklepu, gdzie była „łada bardzo brudna, pod ladą istny śmietnik, pogryzione bułki i wydzieliny mysz, za piecem brud, lokal brudny”⁴⁴. W 1958 roku z kolei:

„na tle niemożności przydziału mieszkań [...] ze strony wnioskujących w stosunku do Prezydium pewne na tym odcinku niezadowolenie a nawet różnego rodzaju arogancja i posądzenia, żucania na lewo i prawo różnego rodzaju plotkami i obelgami, odgrażeniami, czynienie awantur podczas urzędowania”⁴⁵.

W sprawozdaniu z 1966 roku nadrzędna instytucja wobec opisywanej placówki, czyli PBP w Zielonej Górze z siedzibą w Czerwieńsku, oceniła większe

⁴³ APZG, sygn. 3, Zespół Akt Gminnej Rady Narodowej w Czerwieńsku, Sprawozdania z działalności Komitetu Gminnego PZPR i Prezydium Gminnej Rady Narodowej, 1953 r., Protokół spisany dnia 14 czerwca 1952 r. z przeprowadzonej „Nadzwyczajnej Lustracji” ośrodków spółdzielczych Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Czerwieńsku przez Komisję Nadzwyczajną Opieki Społecznej Gminnej Rady Narodowej w Czerwieńsku, k. 5.

⁴⁴ Ibidem, k. 4.

⁴⁵ APZG, sygn. 4, PRNOCz, Protokoły z sesji Rady Narodowej Osiedla Czerwieńsk, 13.01-30.12.1958..., Sprawozdanie Prezydium Rady Narodowej Osiedla Czerwieńsk z załatwienia wniosków, skarg i zażaleń mieszkańców za okres od 1 stycznia do 27 kwietnia 1958 r., k. 51.

pomieszczenie, które biblioteka otrzymała rok wcześniej, jako niewystarczające z punktu widzenia jej potrzeb. Tym bardziej że do czytelnicy został wkomponowany księgozbiór, co uniemożliwiło korzystanie z niej zainteresowanym osobom⁴⁶. Paradoksalnie do rozwiązania omawianej kwestii przyczyniła się ideologiczna inicjatywa rządzących, świadcząca o służebnej roli kultury wobec idei socjalizmu, polegająca na zainicjowaniu przez Ministerstwo Kultury i Sztuki, Zarząd Główny (ZG) Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, ZG Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki oraz ZG Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich współzawodnictwa bibliotek z okazji 50-lecia Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej⁴⁷. W ramach tej kampanii Prezydium Powiatowej Rady Narodowej (PRN) w Zielonej Górze z nadwyżki budżetowej wyasygnowało na poprawę warunków lokalowych obiektów kulturalno-oświatowych w powiecie zielonogórskim 100 tys. zł, z tego 56 tys. przeznaczono na bieżące remonty księżnic. W tej sytuacji osiedlowe władze nie mogły, jak wcześniej, zlekceważyć piętrzących się problemów biblioteki, ponieważ uznano by taką postawę za brak chęci uczczenia tego wydarzenia, co niewątpliwie skończyłoby się dla nich personalnymi rozliczeniami ze strony nadrzędnych struktur partyjno-państwowych. To tłumaczy, dlaczego zdecydowały one, że „po przez adaptację poszerzyć pomieszczenia osiedlowej biblioteki i zmodernizować jej urządzenia”⁴⁸. Na tę okoliczność, a także w związku z mającym miejsce konkursem „Mistrz Gospodarności”, utworzono komitet organizacyjny w składzie: Mieczysław Skórzewski, Jan Lisowski (I sekretarz terenowej

⁴⁶ AWiMBPZG, sygn. 2, PBP, Roczne i kwartalne plany pracy..., Sprawozdanie z działalności PBP w Zielonej Górze z siedzibą w Czerwieńsku za 1966..., b.p.

⁴⁷ J. Durka, *Współzawodnictwo pracy i jego propaganda w bibliotekach i domach kultury w okresie Polski Ludowej na przykładzie regionu częstochowskiego*, [w:] *Współzawodnictwo pracy w życiu gospodarczym, społeczno-politycznym i propagandzie PRL*, red. B. Tracz, Katowice 2008, s. 153; Z. Płatkiewicz, *Podsumowanie wyników współzawodnictwa bibliotek na 50-lecie Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej w województwie poznańskim*, „Informator Bibliotekarza Wielkopolskiego” 1967, nr 1, s. 35.

⁴⁸ APZG, sygn. 2, PRNOCz, Działalność organów kolegialnych osiedla, rok 1967, Program obchodu 50-tej rocznicy Wielkiej Rewolucji Październikowej powiązany z ukierunkowaniem zadań konkursu „Mistrz Gospodarności” w Czerwieńsku na rok 1967, k. 42.

Podstawowej Organizacji Partyjnej), Stefan Przygodziński (przewodniczący Komitetu Frontu Jedności Narodu, KFJN), Sławomir Iwanicki (zastępca przewodniczącego KFJN), Czesław Tomczak (sekretarz KFJN), Gustaw Pawlas (prezes Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”) i Michał Zawada (przewodniczący Komitetu Blokowego)⁴⁹. Trwający od 1967 roku remont pochłonął 20 tys. zł środków własnych i 16 tys. zł z zasobów finansowych Prezydium PRN⁵⁰. W jego następstwie dotychczasowy dwuizbowy metraż biblioteki zwiększył się, w zależności od szacunków, o 32,4 m² bądź 35 m², dając łącznie cztery pomieszczenia o powierzchni szacowanej na 82,8 m². Przeznaczono dla niej bowiem dodatkowo, zawłaszczone uprzednio przez rządzących, dwa obiekty. Dzięki temu w strukturze ksiąźnicy, obok wypożyczalni (39 m²) oraz magazynu (15 m²), pojawiły się osobne czytelnie przeznaczone dla 16 dorosłych (17,4 m²) bądź dzieci (11,4 m², il. 2)⁵¹.

Zakończenie

Wszystko wskazuje na to, że w wyniku współzawodnictwa pracy urzędnicy w Czerwińsku dopiero w 1967 roku, podobnie jak np. ich liczni odpowiednicy w województwie opolskim w 1962, po raz pierwszy poważnie zainteresowali się zależnymi od nich instytucjami kultury, aczkolwiek na Opolszczyźnie, oprócz godnych pochwały inicjatyw w tym zakresie, zdarzały się kompromitujące działania, jak to określono, obliczone na tani efekt, polegające na tym, że „do zagrzynionych i wilgotnych lokali bibliotecznych gromadzkie rady chciały zakupywać drogie meble, firanki itp.”⁵². Omówione starania rządzących w osiedlu, a od 1969

⁴⁹ Ibidem, k. 44.

⁵⁰ APZG, sygn. 216, WiMBPZG, Współzawodnictwo bibliotek publicznych województwa zielonogórskiego dla uczczenia 50 rocznicy rewolucji październikowej (dokumenty bibliotek publicznych województwa zielonogórskiego) 1967, Podsumowanie współzawodnictwa międzybibliotecznego w powiecie zielonogórskim dodatkowe wyjaśnienia, b.p.

⁵¹ Ibidem; AWiMBPZG, sygn. 2, PBP, Roczne i kwartalne plany pracy..., Lokale biblioteczne, b.p.; MGBP Cz, symbol kancelaryjny 4250, Roczne sprawozdania..., Sprawozdanie jednostkowe z działalności biblioteki publicznej za rok 1967, Czerwińsk, b.p.

⁵² E. Pochroń, *Rok urodzaju. List z Opola*, „Życie Literackie” 1963, nr 47, s. 3.

roku miście Czerwieńsk, również miały charakter odgórnie, a zarazem doraźnie wymuszonych zabiegów, mających na celu poprawę warunków lokalowych, tym razem Miejskiej Biblioteki Publicznej, a następnie w wyniku kolejnej reformy administracyjnej miejsko-gminnej instytucji kultury. Ignorowali to zagadnienie wcześniej, skupiając się m.in. na realizacji projektów oświatowych w ramach akcji Tysiąc Szkół na Tysiąclecie Państwa Polskiego, ponieważ nie było obciążone w obliczu rażących zaniedbań ryzykiem ingerencji władz centralnych, wojewódzkich czy też powiatowych⁵³. Nie inaczej było w latach 70. XX wieku. 12 maja 1978 roku, po przeprowadzonej wizytacji placówek bibliotecznych w gminie Czerwieńsk, instruktorzy WiMBP w Zielonej Górze, tj. Daria Hetmańska, mgr Maria Małek, Bogumiła Namysław i mgr Maria Szymanowska, oczekiwali od Urzędu Miasta i Gminy, aby podjęto „starania o uzyskanie większego lokalu

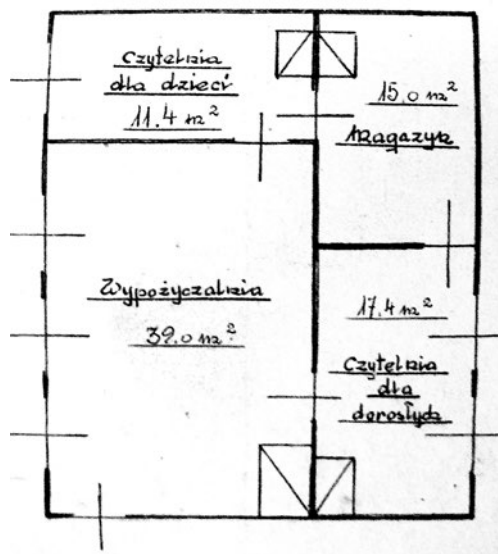

Ilustracja 1. Na pierwszym planie ratusz w Czerwieńsku, a także siedziba biblioteki zlokalizowanej na parterze po lewej stronie od głównego wejścia do gmachu

Źródło: Fotografia J. Stanisławski (pocztówka ze zbiorów autora, brak miejsca i daty jej zamówienia na stopce)

⁵³ Z. Czyżowska, *Upowszechnienie kultury w Polsce Ludowej*, Warszawa 1971, s. 127-128; D. Kotlarek, *Grzegorz Chmielewski (1929-2014) – bibliofil, regionalista, dyrektor WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze*, „Studia Zielonogórskie” t. 22, 2017, s. 184.

[dla BPMiG (Biblioteki Publicznej Miasta i Gminy – DK)] w Czerwieńsku [...] z uwagi na powiększający się księgozbiór, jak i na konieczność prowadzenia pracy oświatowej”⁵⁴. Powizytacyjne zalecenia zostały zlekceważone⁵⁵.

Ilustracja 2. Plan biblioteki w Czerwieńsku przy ówczesnej ulicy Bohaterów Stalingradu 25 (obecnie Rynek 25) z 1967 r.

Źródło: Archiwum Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida w Zielonej Górze, sygn. 566/19, Lokale bibliotek publicznych 1967, brak paginacji

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu
Akta paszportowe Girdwojn, zd. Klimaszewicz Tatiana, imię ojca: Stefan,
data urodzenia: 15.08.1912 r., sygn. IPN Po 825/90740

⁵⁴ APZG, sygn. 192, WiMBPZG, Wizytacje i lustracje bibliotek województwa zielonogórskiego przez pracowników WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze – sprawozdania i notatki służbowe 1978, Protokół z wizytacji frontальной gminy Czerwieńsk przeprowadzonej w dniu 12 maja br., k. 8, 11.

⁵⁵ D. Koteluk, *Perypetie lokalowe biblioteki w Czerwieńsku w latach 1967-2004*, „Czerwieńsk – U Nas” 2018, nr 12 (317), s. 8.

- Archiwum Państwowe w Zielonej Górze
Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Czerwieńsku, sygn. 1, 2
Prezydium Rady Narodowej Osiedla Czerwieńsk, sygn. 2, 4, 17
Zespół Akt Gminnej Rady Narodowej w Czerwieńsku, sygn. 3
Zespół Akt Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
w Zielonej Górze, sygn. 3234
Zespół Akt Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida w Zielonej Górze, sygn. 65, 173, 174, 178, 192, 216
- Archiwum Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. C. Norwida
w Zielonej Górze
Lokale bibliotek publicznych 1967, sygn. 566/19
Powiatowa Biblioteka Publiczna w Zielonej Górze, sygn. 1, 2
- Zbiory Miejsko-Gminnej Biblioteki Publicznej w Czerwieńsku
Roczne sprawozdania z działalności biblioteki w Czerwieńsku i filii bibliotecz-
nych dla GUS 1957-1984, symbol kancelaryjny 4250

Relacje mieszkańców Czerwieńska

Marian Goryczko

Jolanta Grussy

Źródła drukowane

- Chmielewski G., *Jak budowano norwidowską bibliotekę. Ze wspomnień dra Grzegorza Chmielewskiego, dyrektora zielonogórskiej WiMBP im. C. Norwida w latach 1960-1991*, „Pionierzy” 2003, nr 3.
- Trypałuk K., *Były różne dni*, [w:] *Z dziejów bibliotek, nauki i kultury Ziemi Mieleskiej*, oprac. W. Witek, Mielec 1974.
- Uchwała VIII Plenum KC PZPR „O podstawowych kierunkach dalszego rozwoju działalności rad narodowych”*, [w:] *VIII Plenum KC PZPR. Przemówienie I Sekretarza KC PZPR Władysława Gomułki. Uchwała „O podstawowych kierunkach dalszego rozwoju działalności rad narodowych”*, dodatek do nr 22 tygodnika „Rada Narodowa”, Warszawa 1961.
- Ustawa z dnia 25 stycznia 1958 r. o radach narodowych (wyciąg)*, [w:] *Przepisy prawne dla bibliotek powszechnych według stanu w dn. 1 III 1965*, zebrał i oprac. T. Zarzębski, Warszawa 1965.
- Wytyczne CZB z dnia 30 lipca 1955 r. w sprawie projektowania sieci miejskich bibliotek publicznych oraz wskaźniki dokumentacji budynków bibliotecznych, Załącznik 1: Proponowana wielkość pomieszczeń bibliotek*, [w:] *Wybór przepisów prawnych dotyczących publicznych bibliotek powszechnych*, wybór, układ i wstęp A. Jałosiński, Warszawa 1958.
- Zarządzenie Nr 39 Ministra Kultury i Sztuki z dnia 4 kwietnia 1956 r. w sprawie zasad i trybu organizowania oraz otwierania gromadzkich bibliotek publicznych*, [w:] *Przepisy prawne dla bibliotek powszechnych według stanu w dn. 1 III 1965*, zebrał i oprac. T. Zarzębski, Warszawa 1965.

Prasa

- Gębicki J., *Lifting czerwieńskiego ratusza*, „Czerwieńsk – U Nas” 08.2008, nr 193.
 JOK, *Kilka liczb i jeden postulat w sprawie bibliotek*, „Polityka” 27.02.1960, nr 9.
 Kałużny C., *Trzy rzeczy niezbędne*, „Wiatraki” 11-24.02.1968, nr 4.
 Koteluk D., *Perypetie lokalowe biblioteki w Czerwieńsku w latach 1967-2004*, „Czerwieńsk – U Nas” 12.2018, nr 317.
 Koteluk D., *Zawodowa i polityczna „droga” Mieczysława Skórzewskiego*, „Czerwieńsk – U Nas” 12.2017, nr 305.
 Pochroń E., *Rok urodzaju. List z Opola*, „Życie Literackie” 22.11.1963, nr 47.

Opracowania

- Bartkowiak P., Kotlarek D., *Czerwieńsk w latach 1957-1989*, [w:] *Czerwieńsk. Monografia miasta*, red. T. Nodzyński, Czerwieńsk–Zielona Góra 2014.
 Bożek S., *Stan i perspektywy rozwoju bibliotek w województwie katowickim*, „Przegląd Biblioteczny” 1959, z. 1-2.
 Chamera-Nowak A., *Biblioteki i bibliotekarze partyjni w województwie warszawskim w latach 1949-1954 w świetle dokumentów Komitetu Centralnego PPR oraz Warszawskiego Komitetu Wojewódzkiego PZPR*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” t. 10, 2016.
 Chmielewski G., *Biblioteki publiczne Ziemi Lubuskiej w latach 1946-1966*, „Bibliotekarz Lubuski” 1966, nr 1-2.
 Chmielewski G., *Książka w latach pionierskich*, „Pionierzy” 11.1996, nr 1.
 Chmielewski G., *Realizacja dekretu na Ziemach Odzyskanych*, [w:] *Półwiecze Dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi*, red. L. Biliński, Warszawa 1996.
Czerwieńsk, [w:] *Miasta polskie w tysiącleciu*, t. 2, red. M. Stuchniński, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967.
 Czyżowska Z., *Upowszechnienie kultury w Polsce Ludowej*, Warszawa 1971.
 Durka J., *Współzawodnictwo pracy i jego propaganda w bibliotekach i domach kultury w okresie Polski Ludowej na przykładzie regionu częstochowskiego*, [w:] *Współzawodnictwo pracy w życiu gospodarczym, społeczno-politycznym i propagandzie PRL*, red. B. Tracz, Katowice 2008.
 Dzieżyc L., *Ekonomiczne podstawy działalności bibliotek publicznych województwa zielonogórskiego (1945-1970)*, „Rocznik Lubuski” t. 10, 1978.
 Friszke A., *Polska. Losy państwa i narodu 1939-1989*, Warszawa 2003.
 Jarosz D., *Dni Oświaty, Książki i Prasy w systemie propagandy kulturalnej władz Polski Ludowej 1946-1956*, „Polska 1944/1945-1989. Studia i Materiały” t. 10, 2011.
 Kiermaszek S., *Przeobrażenia społeczno-administracyjne na wsi województwa katowickiego w Polsce Ludowej*, Katowice 1976.
 Kochanowski J., *Rewolucja międzypaździernikowa. Polska 1956-1957*, Kraków 2017.
 Kołodziejka J., *Publiczne biblioteki samorządowe w okresie międzywojennym*, Warszawa 1967.
 Koteluk D., *Biblioteka w osadzie wiejskiej Czerwieńsk w województwie zielonogórskim od 1949 do 1956 roku*, „Studia Zachodnie” t. 20, 2018.

- Koteluk D., *Od osady wiejskiej do osiedla miejskiego. Czerwieńsk w powiecie zielonogórskim w latach 1945-1956*, [w:] *Burmistrz, landrat, wojewoda. Przemiany administracyjne na Środkowym Nadodrzu od średniowiecza aż do czasów współczesnych*, red. P. Bartkowiak, D. Kotlarek, J. Kuczer, Zielona Góra 2011.
- Koteluk D., „*Papierowa propaganda*” w *bibliotece w osadzie wiejskiej Czerwieńsk w powiecie zielonogórskim od 1949 do 1956 roku*, Zielona Góra 2016.
- Kotlarek D., *Biblioteka jak chleb powszedni... Z kart historii biblioteki w Płotach*, „*Bibliotekarz Lubuski*” t. 19, 2014, nr 2.
- Kotlarek D., *Grzegorz Chmielewski (1929-2014) – bibliofil, regionalista, dyrektor WiMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze*, „*Studia Zielonogórskie*” t. 22, 2017.
- Kotlarek D., *Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. C. Norwida w Zielonej Górze w latach 1947-2016*, „*Studia Zielonogórskie*” t. 21, 2016.
- Kotlarek D., *Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze w latach 1947-2016*, Zielona Góra 2017.
- Kozłowski K., *Kształtowanie się środowisk artystycznych w Szczecinie (1945-1959)*, Poznań–Szczecin 1983.
- Lechowski P., *Problemy i organizacja powszechnego bibliotekarstwa publicznego w Polsce w latach 1945-1951*, „*Roczniki Biblioteczne*” t. 55, 2011.
- Maj J., *Modele sieci bibliotek publicznych na wsi na tle struktury osadniczej*, Warszawa 1976.
- Mężyński A., *Z dziejów bibliotek w Polsce. Od średniowiecza do 1989 roku*, Warszawa 2017.
- Płatkiewicz Z., *Podsumowanie wyników współzawodnictwa bibliotek na 50-lecie Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej w województwie poznańskim*, „*Informator Bibliotekarza Wielkopolskiego*” 1967, nr 1.
- Podgóreczny J., *Włodzimierz Iljicz Lenin wielkim miłośnikiem książki*, „*Pomagamy sobie w pracy. Kwartalnik instrukcyjno-metodyczny*” 1969, nr 4.
- Polus R., *Zmiany w podziale terytorialnym województwa zielonogórskiego od 1950 do 1977 roku*, „*Rocznik Lubuski*” t. 11, 1981, cz. 2.
- Przelaskowski R., *Organizacja bibliotek*, Warszawa 1953.
- Staroń E., *Polityka kulturalna w województwie zielonogórskim w okresie gomulkowski (1956-1970)*, [w:] *Z dziejów Ziemi Lubuskiej po II wojnie światowej*, t. 1, red. C. Osękowski, Zielona Góra 2005.
- Szocki J., *Biblioteki publiczne Dolnego Śląska w systemie oświaty i kultury (1945-1974)*, Wrocław 1981.
- Trznadel A., *Zmiany podziału administracyjnego Ziemi Lubuskiej*, [w:] *Pierwsze lata Ziemi Lubuskiej w Polsce Ludowej. Materiały sesji naukowej poświęconej XX-leciu wyzwolenia Ziemi Lubuskiej*, red. J. Wąsicki, Poznań 1967.
- Turowski J., *Socjologia wsi i rolnictwa*, Lublin 1995.
- Wawrzyniak C., *Publiczne biblioteki powszechne na Śląsku Opolskim 1945-1965*, Wrocław–Warszawa 1974.

Daniel Koteluk

**Housing conditions of the Housing Estate Public Library
in Czerwieńsk in the Zielona Góra powiat in the years 1957-1968**

Abstract

The party and state administration, not only in Czerwieńsk but also in other regions of the country, responsible for the development of libraries and the improvement of their working conditions, similarly as in recent years, neglected these issues, focusing on the implementation of educational projects as part of the Thousand Schools for the Millennium of the Polish State. In the cultural policy of the National Housing Estate Council, almost until the end of the period of interest to us, there was no will to remove any shortcomings related to the activity of the library, which was harmful not only to its employees but also to the local community. This approach was possible to continue because this issue was not burdened with the risk of troublesome interference of people representing the highest authorities of the Polish United Workers' Party. As a result of the „renaissance” of competition in the 1960s, which involved not only libraries but also the committees of national councils (which had the power to make decisions concerning libraries) libraries were established, among others, in the province of Zielona Góra, for example in honour of the 50th anniversary of the Great October Socialist Revolution, which was in 1967. Paradoxically, this initiative turned out to be beneficial for the cultural institution in Czerwieńsk, which existed in 1957-1968, because the main task of this undertaking, apart from the obvious pro-Soviet political context, was to modernise libraries. Thirty-six thousand zł were allocated for this purpose. As a result, the housing

condition of the library under study significantly improved, not to mention an enlargement of the library premises to 82.8 m².

Keywords: the Housing Estate Public Library in Czerwieńsk, the Zielona Góra district, housing conditions, the Polish United Workers' Party, Władysław Gomułka.